

S archandělem na tenkém ledě

MILAN M. HORÁK

Když si v předposlední zářijový den připomínáme svátek archanděla Michaela, ocitáme se na tenkém ledě. Ne proto, že by to byl svátek nějak pochybný, ne proto, že by jeho obsah nebo datum zavdávaly důvod k nejistotě — zmíněný tenký led nám pro tento den připravil archanděl sám.

Michaela, nebeského vůdce a ochránce svátého lidu, oslavují křesťané už od nejstarších dob. Je připomínán v obětních modlitbách, jeho jménem se zažehnává nebezpečí, jeho postávaje středobodem obrazu andělských světů. Narozdíl od pozemských světců ovšem není přirozeně svázán s žádným kalendářním dnem — nezemřel mučednickou smrtí, která se stala svátkem většiny světců.

nemá slavné narozeniny jako Jan Křtitel, jeho nejtypičtější skutek — boj s drakem na nebesích — stojí mimo dosah pozemského kalendáře. Za svátky se proto nabízely dny různých událostí, v nichž lidé pociťovali archandělovu bezprostřední přítomnost, tedy jednak dny jeho významných zjevení, jednak dny zázraků, které byly připisány Michaelovu působení.

Pozdní antika a počátek středověku tak obohatily křesťanský liturgický rok o celou řadu svátků spjatých s archandělem Michaelem, ovšem také s konkrétními místy jeho zásahů do pozemského dění a se svatostánky, které na těchto místech posléze vznikly. Událostí, na něž se tyto svátky odvolávaly, přitom často nebyly historicky přesně určitelné, a jejich neznámá data byla při stanovování svátků nahrazována dny vysvěcení svatomichaelských kostelů a kaplí na dotyčných místech, a ty se zase nezřídka přizpůsobovaly dřívějším datům místních pohanských svátků. Odlišit jedno od druhého je dnes v mnoha případech nemožné.

Pravděpodobně nejstarším křesťanským svátkem archanděla Michaela se tímto způsobem stalo 6. září. Událost, k níž byl vztažen, se prý odehrála již ve druhé polovině prvního století ve frygických Kolosách. Už tehdy tam prý měli křesťané modlitebnu zasvěcenou právě Michaelovi, a ta se stala terčem pohanského útoku. Legenda vypráví, že nepřátelé Boží přehradili řeku, aby odvedli proud na svatostánek a smetli ho s povrchu země. O svatyni se tehdy staral zbožný muž jménem Archippos. Když viděl hrozící nebezpečí, obrátil se s vroucnou modlitbou ke svátému Michaelovi, a již v následujícím okamžiku viděl archanděla, an se snesl na skaliska podél valícího se proudu a jednou ranou je rozštípl. Vodám, které se již blížily svatostánku, se tak otevřelo nové příkré koryto mezi skalami, hrozivá záplava zmizela v průrvě a chrám byl zachráněn. Michael pak ještě posvětil vody protékající jeho vlastnoručně vyrobenou soutěskou a převzal tak patronát nad řekou, o níž se dosud starala pohanská božstva.

O celé řadě řek, pramenů a hor se vyprávějí podobné příběhy. Michael v nich vystupuje nejčastěji jako ochránce před nepřáteli nebo před nákazou, a zpravidla se také příslušnou událostí stává pánem příslušného přírodního jsoučna. Tak se do péče Michaelovy dostal i posvátný Nil, oslavovaný koptskou církví spolu s archandělem 12. listopadu a 12. června, a tak také vznikl hlavní michaelský svátek východních církví, 8. listopad. Příběh jeho vzniku už dnes nedokážeme rekonstruovat, víme jen, že se vztahoval k Arkadiovým vřídům v Carihradu,

kde byl slaven nejdříve, a teprve během několika staletí se stal všeobecně uzná- v. mym svátkem archanděla Michaela a s ním i celého nebeského vojska.

S Michaelovým patronátem nad význačnými místy jsou spojeny i tři menší války andělského knížete, které znal kalendář západní církve. Nejstarší z nich se připomíná 8. května a odvolává se na první archandělovo zjevení na hoře Gargano v italské Apulii, které proběhlo na sklonku pátého století. Druhý svátek se zrodil 9. června 590, kdy se Michael zjevil na cimbuří někdejšího Hadriánova mauzolea v Římě a před zraky prosebného procesí zasunul do pochvy svůj tasený meč na znamení toho, že modlitby byly vyslyšeny a že skončila morová rána, která sužovala město. Třetím místem Michaelova zjevení se pak stala hora Tumba, dnešní Hora svátého Michaela v Normandii, kde se prý andělský vévoda 18. října roku 708 zjevil biskupu Aubertovi a kázal mu vybudovat na vrcholku svatyni. Hlavním svátkem archandělovým se však nestal žádný z těchto tří dní, nýbrž zcela zvláštním způsobem zrozené 29. září.

Hledáme-li v pramenech, kde se vzal michaelský svátek v předposlední zářijový den, narazíme na dvě odlišná vysvětlení. Podle jednoho, dnes v římské církvi oficiálního, je to den vysvěcení někdejšího svatomichaelského chrámu na sedmé míli Solné cesty — via Salaria — v místech ležících na severním okraji dnešního Říma. Papež Lev I. prý nechal tento svatostánek vybudovat na památku odvrácení hunského vpádu roku 452; podle legendy to byl Lev sám, kdo svým charismatem pohnul Attilu k tomu, aby vzal zavděk výkupným a ušetřil věčné město. Někteří historici sice zpochybňují tradované okolnosti setkání mezi římským biskupem a hunským náčelníkem, avšak jisté je, že bazilika u Solné cesty až do desátého století skutečně stála a že přinejmenším od osmého století slavila posvícení 29. září.

Postupujeme-li ovšem proti proudu času, zjistíme, že nejméně do šestého století se otevření kostela u vie Salarie připomínalo o den později, 30. září, zatímco se dnem předchozím byla už tehdy spojována jiná událost, třetí zjevení archanděla Michaela a zázračné vysvěcení svatomichaelské svatyně na hoře Gargano. Pro pochopení si však musíme vypovědět příběhy o Michaelově garganském zjevování od počátku. Z mnoha legendárních zpracování se pokusíme sestavit jednolitou zprávu co nejbliže tomu, jak mohlo skutečně všechno proběhnout.

Andělský hrad, někdejší Hadriánovo mauzoleum v Římě.

První zjevení se prý odehrálo někdy na sklonku pátého století, snad roku 490. V Sipontu, přístavním městě na jižním pobřeží Garganského poloostrova, žil prý tehdy jistý zámožný muž, známý též svou prchlivou povahou. Když se jednoho dne z jeho velikých stád, pasoucích se na svazích hor severně od města, ztratil drahý plemenný býk, vydal se ho sám se svými pacholky hledat. Po dlouhém pátrání v členitých horských údolích nakonec spatřil býka vysoko na svahu, jak jako přimražený stojí před vchodem do jakési jeskyně. Jat hněvem, napjal luk a vyslal za nebohým zvířetem střelu, ale ta se v letu obrátila a poranila jeho samotného.

Podivná nehoda vystrašila pacholky natolik, že se neodvážili k býkovi přiblížit, ale místo toho utíkali za sipontským biskupem Vavřincem s prosbou o pomoc proti podivným silám, které v horách vládou. Biskup nařídil všem zúčastněným třídní půst a modlitby, a posléze se sám vydal k jeskyni, kde se mu zjevil archanděl Michael a oznámil mu, že toto místo je nyní zasvěceno jemu a má se stát útočištěm všech, kdo se k němu s prosbou obracují.

Zpráva o andělském zjevení se rychle rozšířila. K jeskyni se hrnuly zástupy prosebníků, a nebylo nikoho, kdo by zpochybňoval ochranu a pomoc andělského vévody. Bylo proto jasné, na koho se obrátit, když se o dva roky později

ocitlo v nouzi celé město. Germánský král Odoaker, bojující právě s Theodorichem o vládu nad Itálií, se rozhodl Siponto obsadit, a vyzval obyvatele, aby se mu dobrovolně vzdali. Těm bylo jasné, že vpustit germánské oddíly do města by znamenalo rozloučit se s majetkem i se ctí žen, a vyžádali si proto od Odoakera třídenní lhůtu na rozmyšlenou. Na výzvu biskupa Vavřince se pak ponořili do modliteb ke svátému archandělovi, a ten se po třech dnech skutečně biskupovi zjevil, přislíbil pomoc a poradil, aby z jitra o čtvrté hodině denní Sipont'ané sami zahájili útok na Odoakerovo ležení.

O třetí hodině následujícího dne zahalila Monte Gargano temná mračna a započala nesmírná bouře, která se Sipontu vyhnula, ale na germánské vojsko se obořila plnou silou. Blesky sjížděly přímo do Odoakerových řad, z nebe se řítící proudy vod srážely jeho vojáky k zemi, a k tomu všemu se přidalo zemětřesení s valícími se balvany a padajícími stromy. Na zpola zničené germánské oddíly pak o čtvrté hodině zaútočili Sipont'ané a přivodili jim drtivou porážku.

Na oslavu druhého Michaelova zjevení a následného vítězství nad Odoakerem se Sipontští vydali procesím k posvátné jeskyni, aby před ní vykonali děkovné modlitby a obřady. Z lidu se přitom ozvaly hlasy, že archanděl by měl být na tomto místě uctěn i plnou mší svátou. Biskup, jsa si vědom toho, že mše by se měla slavit jen ve svatostánku řádně vysvěceném, a nejsa si jist, nakolik je možno platným ritem vysvětit garganskou jeskyni, obrátil se s dotazem na tehdejšího papeže Gelasia I. Ten mu doporučil svolat biskupy okolních měst, vyhlásit třídenní půst a modlitby, a pak jeskyni vysvětit stejně, jako by světil jiný křesťanský chrám. Po třech dnech, 29. září, se pak obyvatelé Siponta i s hostujícími biskupy vypravili slavnostním procesím opět k jeskyni, aby z ní učinili řádný svatostánek. Tu se Vavřincovi potřetí zjevil sám archanděl, a jeho prostřednictvím sdělil všemu lidu, že si svou jeskyni vysvětil sám, a lidských ceremonií již k tomu nemá zapotřebí. Když pak účastníci procesí došli k jeskyni, shledali, že připravený oltář již uchystán pro mši, takže biskup Vavřinec mohl bez dalších sveticích obřadů začít celebrovat mši svátou.

A kde že je ten tenký led, o kterém jsme v souvislosti s 29. zářím mluvili? Je to den, kdy byl katolický svatostánek vzat v užívání způsobem, který odporuje platným pravidlům. K tomuto prohrěšku přitom vybídl sám archanděl, zplnomocněnec nebes, k nimž se obřady ve svatostáncích obracejí. Nevyslovil se

Gargano: svatyně San Michele Arcangelo

přítom proti obřadům samotným, proti rituálním úkonům náboženského života, ale v rozhodující chvíli ukázal, že jsou ve vztahu k vyššímu světu jen pomůckou na duchovní cestě člověka, nikoli jejím obsahem.

Od prvních tří zjevení pak uběhlo více než tisíc let. Staré Siponto bylo smeteno zemětřesením a nahrazeno novým městem Manfredonií, sipontští biskupové začali nosit titul arcibiskupský a kolem vysvěcené jeskyně vyrostl mohutný chrám, navštěvovaný každoročně tisíci poutníků. Garganská svatyně se plně začlenila do náboženského průmyslu protireformačního období a znejistňující poselství neřádně vysvěcené jeskyně se vytratilo z povědomí. A pak se Michael zjevil na Garganu počtvrté.

Bylo to v roce 1656, kdy celou jižní Itálii sužoval krutý mor. V Neapoli podlehla nákaze více než polovina obyvatel, apulejská Foggia se téměř vylidnila, bylo otázkou dní, kdy morová rána dorazí do Manfredonie. Tu si sipontský arcibiskup Giovanni Alfonso Puccinelli vzpomněl na tradovaná Michaelova vítězství nad morem a vyzval své spoluobčany ke třídennímu postu a k proseb-

ným procesím v popelu a kajícnickém rouše. Po třech dnech na sklonku noci, za svítání 22. září, se mu pak archanděl skutečně zjevil a dal mu radu, jak uchránit město před nákazou: Rozeberte můj kostel, pravil prý biskupovi, kameny označte křížem a požeňte mým jménem, a rozneste je do svých domovů. Ve kterémkoli domě bude takový kámen, tam bude mor přemožen.

Manfredoňané byli zprvu na rozpacích. Na jedné straně jim kynula záchrana, na druhé straně to znamenalo rozbořit chrám Páně; nakonec se rozhodli nalámat kameny ze stěn posvátné jeskyně pod bazilikou. Byť jeho radu následovali jen částečně, neměl ani přísný archanděl to srdce, aby jim proto pomoc odmítl — mor skutečně opustil Manfredonii a její okolí.

Tak byl zachován garganský chrám. V jeho stínu však opět poněkud pobledlo Michaelovo poselství člověku, výzva nelpět na tradičních jistotách, nespoléhat se na to, co dosud spolehlivě pomáhalo, neuvelebovat se v tom, čeho jsme dosáhli v minulosti.

A právě v tomto poselství spočívá Michaelův tenký led — v duchovním životě není žádná forma, která by nahradila naše vlastní poznání a rozhodnutí, žádný úkon, který by nás automaticky posunul vpřed na naší cestě, žádná opora, která by nás ušetřila nových kroků. Márnivé duchovno se na nás šklebí z postupujících prasklin pod našima nohama — jen vědomý pohyb stále dál nás chrání před jeho tlivou hlubinou.